

ÚVOD

V kapitole o podstatě a účelu války jsme jaksí načrtli její úhrnný pojem a načrtli jsme její vztahy k okolním věcem, abychom začali správnou základní představou. Letmo jsme nastíjnili rozličné obtíže, na které přitom rozum naráží, ale vyhradili jsme si, že je prozkoumáme přesněji, a zastavili jsme se u závěru, že porážka nepřítel, tudíž zničení jeho bojových sil, je hlavní cíl celého válečného aktu. To nám umožnilo ukázat v další kapitole, že prostředek, kterého používá válečný akt, je jedině boj. Domníváme se, že jsme tak předběžně dospěli k správnému stanovisku.

Probrali jsme jednotlivě všechny nejpozoruhodnější vztahy a formy vyskytující se ve válečném jednání mimo boj, abychom přesněji udali jejich hodnotu jednak podle povahy věci, jednak podle zkušenosti, kterou poskytují dějiny válek, abychom je očistili od neurčitých, dvojnárodných představ, které s nimi bývají spojovány, a abychom všude jak náleží zdůraznili, že také u nich je hlavní věcí faktický cíl válečného aktu, zničení nepřítel; nyní se vrátíme k válce jako celku a vezmeme si za úkol promluvit o plánu války a polního tažení; k tomu tedy bude zapotřebí navázat zase na představy z první knihy.

V těchto kapitolách, které mají jednat o celé otázce, je obsažena strategie v nejbližším smyslu, to, co je na ní nejpodstatnější a nejdůležitější. Do tohoto nejhlubšího nitra její oblasti, v němž se sbíhají všechny ostatní nitky, nevstupujeme bez obav.

Tyto obavy jsou nepochybně oprávněné.

Vidíme-li na jedné straně, že se válečná činnost zdá záležitostí tak krajně jednoduchou, slyšíme-li a čteme-li, že právě největší vojévůdci se o ní vyjadřují tak jednoduše a prostě, že o ovládnání a používání tohoto těžkopádného stroje, složeného ze statisíce článků, hovoří tak, jako by šlo jen o jedince, takže celý obrovský akt války je tu individualizován v jakýsi souboj; zjišťujeme-li, že přitom jako pohutky svého jednání udávají jednou několik jednoduchých představ, jindy zase nějaké hnutí mysli; vidíme-li tento snadný, bezpečný, skoro bychom řekli lehkomyslný způsob přístupu a máme-li na druhé straně před sebou množství vztahů, které se nějak dotýkají zkoumajícího rozumu, velké, často neurčité vzdálenosti, v jakých vyúsťují jednotlivé nitky, a nespočet kombinací, a pomyslíme-li,

že teorie je povinná postihnout tyto věci systematicky, tj. jasně a beze zbytku, a dovést jednání vždycky z nutnosti postačujícího důvodu – pak se nás zmocňuje neodbytná obava, že se staneme pedantskými školomety, že se budeme plahočit ve sklepeních těžkopádných pojmů a že se takto nikdy nevyrovnáme velkému vojevůdci v jeho snadném rozhledu. Kdyby měly teoretické snahy končit takovým výsledkem, bylo by zrovna tak dobré nebo spíše ještě lepší vůbec se do nich nepouštět; způsobují, že talent pohrdá teorií, a brzy upadají v zapomnění. A na druhé straně je tímto snadným rozhledem vojevůdce, tímto jednoduchým způsobem představa, touto personifikací všeho válečného jednání skrz naskrz prodchnuto každé dobré vedení války, takže jen při tomto velkorysém způsobu je možná svoboda ducha, které je zapotřebí, máme-li události ovládat, a ne jim podlehnout.

Pokračujeme s jistou obavou; dokážeme to jen tehdy, půjdeme-li po cestě, kterou jsme si vytyčili hned na začátku. Teorie má jasným pohledem osvětlit mnoho předmětů, aby se v nich rozum snáze vyznal, má vytrhat plevel, který se všude rozbujel z omylu, má ukázat vztahy věci mezi sebou, oddělit důležité od nedůležitého. Kde se představy samy sebou seskupí v takové jádro pravdy, kterému říkáme zásada, kde samy sebou dodržují linii, která tvoří pravidlo, tam ať to teorie vysloví.

Co si duch odnese z tohoto putování mezi základními představami o věci, paprsky světla, jež v něm knítnou, to je prospěch, který mu poskytuje teorie. Nemůže ho vyzbrojit vzorci k řešení úkolů, nemůže jeho cestu vymezit úzkou čarou nutností s pomocí zásad, které by rozestavila po obou stranách. Dovoluje mu, aby nahlédl do množství předmětů a jejich vztahů, a potom jej zase pouští do vyšších oblastí jednání, aby ve svém konání spojil všechny přirozené síly, kterými byl obdařen, a aby si uvědomoval, co je *pravdivé* a *správné* na jednotlivé jasné myšlence, která vzhází pod celkovým tlakem všech oněch sil, a zdá se proto spíše produktem nebezpečí než myšlení.

ABSOLUTNÍ A SKUTEČNÁ VÁLKA

Válečný plán shrnuje celý válečný akt, tímto plánem se z něho stává jednotlivá akce, která musí mít nějaký poslední konečný účel, v němž se vyrovnaly všechny díleč účely. Žádnou válku nezačneme, anebo bychom ji neměli začít, jsme-li rozumní, aniž si povíme, co jí chceme a co v ní chceme dosáhnout; to první je účel, to druhé cíl. Touto hlavní myšlenkou jsou dány všechny tendence, jí je určen rozsah prostředků, míra energie a její vliv dosahuje až k nejmenším článkům jednání.

V první kapitole jsme řekli, že porážka protivníka je přirozený cíl válečného aktu a že, chceme-li zůstat u filosofické přesnosti pojmu, žádný jiný cíl ani v podstatě není možný.

Protože tuto představu musí mít obě válčící strany, vyplývalo by z toho, že ve válečném aktu není možný stav nečinnosti a že nemůže nastat klid, dokud není jedna z obou stran skutečně poražena.

V kapitole o stavu klidu ve válečném aktu jsme ukázali, jak u pouhého principu nepřátelství, aplikovaného na jeho nositele, člověka, a na všechny okolnosti, z nichž se válka vlivem tohoto principu skládá, dochází z vnitřních důvodů mechanismu k zdržení a zmírnění.

Ale tato modifikace ani zdaleka nestačí, aby nás od prvotního pojmu války dovedla k jeho konkrétní podobě, jak se s ní skoro všude setkáváme. Většina válek připadá jen jako vzájemné rozhořčení, při němž se každý chápe zbraně, aby se bránil a aby druhému nahnal strach a – aby mu popřípadě zasadil nějakou ránu. Nejsou to tedy dva vzájemně se ničící živly, které se střetly, nýbrž jsou to napětí dosud oddělených živlů, jež se vybijí v jednotlivých drobných ranách.

Ale co je potom tou nevodivou přepážkou, která brání totálnímu výboji? Proč se věci nedějí tak, jak si to představuje filosofie? Ona přepážka tkví ve velkém počtu věcí, sil, poměrů, kterých se válka dotýká v životě státu a jejichž nescělné zákruty nedovolují, aby se postupovalo logicky do důsledků jako podle jednoduché nitky několika závěrů; zůstává se třet v těchto zákrutách a člověk, který je zvyklý jednat vcelku spíše podle jednotlivých vládnoucích představ a citů než podle přísného pořadí logiky, sotva si tu uvědomuje svou nejasnost, polovičitost a nedůslednost.

Ale i kdyby rozum, z něhož válka vychází, dokázal opravdu probrat všechny tyto vztahy a neztratit přitom ani na chvíli ze zřetele svůj cíl, pak by totiž nedokázaly všechny ostatní myslící hlavy ve státě, které tu přicházejí v úvahu, vznikl by tedy odpor a bylo by tudíž zapotřebí síly, aby se překonala netečnost celé masy; a tato síla bude většinou nedostatečná.

Tato nedůslednost se objevuje u jedné z obou stran nebo u druhé nebo u obou a způsobuje, že se válka stává něčím docela jiným, než čím by měla být co do pojmu, čímsi polovičatým, bez vnitřní spojitosti.

Tak se s ní setkáváme skoro všude a mohlo by se pochybovat, zda vůbec naše představa o absolutní podstatě války má alespoň trochu reálný podklad, když bychom právě v naší době nebyli svědky této skutečné války v její absolutní dokonalosti. Po krátkém úvodu, který učinila francouzská revoluce, dovedl ji rychle na tuto úroveň bezohledný Bonaparte. Za něho válka neúnavně postupovala, dokud nebyl protivník poražen; a skoro stejně neúnavně se dostavovaly i reakce. Což není přirozené a nutné, že nás tento zjev přivádí zpátky k prvotnímu pojmu války se všemi přísnými důsledky?

Máme se teď u tohoto pojmu zastavit a posuzovat podle něho všechny války, ať se od tohoto pojmu vzdálí sebevíc? Máme z něho odvozovat všechny požadavky teorie?

Tady se teď musíme rozhodnout, neboť nedokážeme říci o válečném plánu nic rozumného, aniž si sami ujasníme, má-li být válka jen taková nebo může-li být ještě jiná.

Rozhodneme-li se pro to první, přiblíží se naše teorie všude spíše tomu, co je nutné, bude to spíše jasná, nepochybná věc. Ale co potom máme říci o všech válkách, které byly svedeny od Alexandra a několika polních tažení Římanů až po Bonaparta? Museli bychom je šmahem zahrnout, a to bychom přece možná nedokázali, aniž bychom se hanbili za svou domyšlivost. Ale svízel je v tom, že bychom si museli říci, že se v příštích deseti letech možná zase objeví taková válka, navzdory naší teorii, a že tato teorie i se svou sílnou logikou zůstane přece jen bezmocná proti síle okolností. Bude tedy nutné připustit, že válku, jaká má být, nebudeme sestrojovat z jejího pouhého pojmu, nýbrž že příznáme důležitost všemu cizorodému, co se do ní přimísí a co na ní ulpí, veškeré přirozené tíži a všemu tření součástí, veškeré nedůslednosti, nejasnosti a bojácnosti lidského ducha; budeme muset dojít k náhledu, že válka a tvářnost, jaké nabývá, vyvěrá z idejí, citů a poměrů, které vlády bezprostředně před ní, ba chceme-li se držet pravdy a jen pravdy, musíme uznat, že tomu tak bylo i tehdy, kdy nabyla své absolutní formy, totiž za Bonaparta.

Je-li nutné, musíme-li přiznat, že válka nevyvěrá a nenabývá své tvářnosti z jakéhosi konečného urovnání všech nescíslných vztahů, kterých se dotýká, nýbrž z jednotlivých vztahů, které právě převládají, pak z toho samo sebou vyplývá, že spočívá na hře možností, pravděpodobností, štěstí a neštěstí, ve které se často

úplně ztrácí přísné logické usuzování; to je přitom vůbec velmi nemohoucím, nepřehledným nástrojem rozumu. Z toho pak také plyne, že válka může být něčím, co je válkou jednou víc, jednou méně.

To všechno musí teorie přiznat, ale je povinna nade vše vytyčit absolutní podobu války a používat ji jako obecného vodítka, aby si ten, kdo se chce z teorie něčemu naučit, zvykl neztrácet ji nikdy ze zřetele, pohlízet na ni jako na prvotní míru všech svých nadějí i obav, aby se jí přiblížil, pokud může nebo pokud musí.

Je jisté, že hlavní představa, na které se zakládá naše myšlení a konání, dává válce jistý tón a ráz i tehdy, pocházejí-li nejbližší důvody rozhodování z docela jiných oblastí, stejně jako je jisté, že malíř může dát svému obrazu ten či onen tón barvami, kterých použije jako podkladu.

Že to dnes teorie dovede dělat účinně, za to vděčí posledním válkám. Bez těchto výstražných příkladů ničivé síly rozpoutaného žvlu by marně křičela třeba do ochraptění; nikdo by si nemyslel, že je možné to, co dnes všichni zažili.

Odvážilo by se Prusko roku 1798 vniknout do Francie se 70 000 muži, kdyby bylo tušilo, že v případě nezdaru rozmetá odvetná akce svou silou starou evropskou rovnováhu?

Začalo by Prusko roku 1806 válku proti Francii se 100 000 mužů, kdyby bylo uvážilo, že první výstřel z pistole podpálí podkop, který je vhodí do povětří?

A. VNITŘNÍ SPOJITOST VÁLKY

Podle toho, máme-li na zřeteli absolutní podobu války nebo jednu z jejích skutečných podob, více méně od ní vzdálených, vznikají dvě různé představy o jejím výsledku.

Při absolutní podobě války, kde se všechno děje z nutných důvodů, kde všechno rychle zapadá jedno do druhého, kde, smím-li to tak říci, nevznikají nikde bezpodstatné neutrální mezery, tam vlivem mnohotvárných vzájemných působení, obsažených ve válce*, vlivem spojitosti, jakou má, přísné vzato, celá řada po sobě následujících bojů**, vlivem kulminálního bodu, který má každé vítězství, za nímž začíná oblast ztrát a porážek***, vlivem všech těchto přirozených vztahů války, pravím, existuje jen jeden výsledek, totiž *výsledek konečný*. Až do té doby není nic rozhodnuto, nic získáno, nic ztraceno. Právě zde si musíme ustavičně říkat: Konec korunuje dílo. V této představě je tedy válka nedílný celek, jehož články (jednotlivé výsledky) mají cenu jen ve vztahu k tomuto celku. Dobytí Moskvy a poloviny Ruska roku 1812 mohlo mít pro Bonaparta cenu jen tehdy, kdyby mu bylo dopomohlo k žádoucímu míru. Byla to však jen část jeho plánu polního tažení. Chyběla další část, totiž rozdrácení ruského vojska; přimyslíme-li si to k ostatním výsledkům, pak byl mír tak jistý, jak jen mohou být jisté věci tohoto druhu. Na tuto druhou část už Bonapartovy síly nestačily, protože ji nýbrž znamenala i jeho zkáza.

Proti této představě souvislosti výsledků ve válce, kterou můžeme pokládat za představu krajní, stojí druhá krajní představa, podle níž je válka složena z jednotlivých izolovaných výsledků, jako ve hře, kde jedna partie nemá vůbec vliv na následující. Zde tedy záleží jen na úhrnu výsledků a každý z nich si můžeme uschovat jako hrací známku.

Tak jako první způsob představ čerpá svou pravdivost z povahy věci, tak nám pravdivost druhého způsobu potvrzují dějiny. Je bezpočet případů, kdy bylo možno získat drobnou průměrnou výhodu, aniž s tím byla spjata nějaká ztěžující

* První kapitola první knihy.

** Druhá kapitola první knihy.

*** Čtvrtá a pátá kapitola sedmé knihy (o kulminálním bodu vítězství).

podmínka. Čím více se míří živel války, tím budou tyto případy častější, ale tak jako ani jedna válka nikdy nepotvrdila naprostou pravdivost prvního způsobu představ, tak ani neexistují války, které by všude potvrzovaly pravdivost druhého způsobu a první způsob vylučovaly.

Přidržíme-li se prvního z těchto dvou způsobů představ, musíme uznat, že je nezbytné, aby každá válka byla hned od začátku chápána jako celek a aby vojevůdce už při prvním kroku vpřed měl na zřeteli cíl, k němuž se sbíhají všechny nitky.

Připustíme-li druhý způsob představ, pak je možno usilovat o podružné výhody pro ně samé a přenechat další vývoj dalším událostem.

Protože ani jeden z těchto dvou způsobů představ není bezvýsledný, nemůže se také teorie žádného z nich zříkat. Ale rozdílnost jejich aplikace záleží v tom, že teorie požaduje, aby se z prvního způsobu všude vycházelo jako ze základní představy a aby se druhého způsobu používalo jen jako modifikace, kterou odůvodňují okolnosti.

Bedřich Veliký v letech 1742, 1744, 1757 a 1758 vnikl ze Slezska a Saska do rakouského státu klínem nové ofenzivy, o které velmi dobře věděl, že nemůže vést k novým, trvalým výbojům, jak tomu bylo ve Slezsku a Sasku. Stalo se to proto, že tím zamýšlel ne porážku rakouského státu, nýbrž podřadění účel, totiž získat čas a sílu, a mohl sledovat tento podřadění účel bez obav, že tím dá v sázku celou svou existenci. * Když si však Prusko roku 1806 a Rakousko roku 1805 a 1809 vytřelo ještě mnohem skromnější cíl, totiž zahnat Francouze za Rýn, pak to z rozumných důvodů nemohli učinit, aniž by v duchu probrali celou řadu událostí, které by v případě dobrého i špatného výsledku pravděpodobně navázaly na první krok a vedly až k míru. To bylo zcela nevyhnutelné jednak proto, aby si sami ujasnili, jak daleko mohou bez nebezpečí sledovat své vítězství, jednak aby uvážili, jak a kde by byli s to zadržet nepřátelské vítězství.

V čem se oba vztahy liší, zjistíme, zkoumáme-li pozorně dějiny. V osmnáctém století, v době slezských válek, byla válka ještě pouhá záležitost kabinetů, na které se národ podílel jen jako slepý nástroj; počátkem devatenáctého století měly národy na obou stranách rozhodující vliv. Vojevůdci, kteří stáli proti Bedřichu Velikému, byli muži, kteří jednali z pověření, a právě proto byla obezřetlost hlavním rysem jejich povahy; protivníkem Rakušanů a Prusů byl, stručně řečeno, sám bůh války.

* Kdyby byl Bedřich Veliký vyhrál bitvu u Kolína, a tudíž zajal v Praze hlavní rakouskou armádu s oběma jejími nejvyššími vojevůdci, byl by to býval tak strašlivý úder, že by byl mohl pomýšlet na to, aby táhl na Vídeň, oťrásil rakouskou monarchii a tím přímo vyhrál mír. Takový úspěch na tehdejší dobu neslýchaný, docela podobný úspěchům válek poslední doby, jenže mnohem podivuhodnější a skvělejší, protože tu bojoval David prota Goliášovi, byl by velmi pravděpodobně nastal, kdyby byla bývala vyhrána tato jediná bitva. To však neodporuje výše vyslovenému tvrzení; neboť tam malavíme jen o tom, co král původně zamýšlel svou ofenzivou; ale obklíčení a zajetí hlavní nepřátelské armády byla událost, která se vymykala jakémukoli výpočtu a na kterou král nepomýšlel, alespoň ne dříve, než k tomu dali Rakušané podnět svým neobratným postavením u Prahy.

Cožpak tyto odlišné vztahy nemusely nutně vést k úplně odlišným úvahám? Cožpak v letech 1805, 1806 a 1809 nemusely zaměřit zřetel na krajní katastrofy jako na blízkou možnost, ba velikou pravděpodobnost, a nemusely tedy vést k docela jiným snahám a plánům než ty, jejichž předmětem mohlo být několik provincií a nějaká neveliká provincie?

Neprovedly to náležitě, ačkoli Prusové a Rakušané při svých přípravách dostatečně cítili tíživé dusno politického ovzduší. Nemohly to ani dokázat, protože tehdy ještě dějiny tak zřetelně tyto vztahy nerozvinuly. Právě díky polním tažením v letech 1805, 1806 a 1809 i později můžeme dnes o tolik snáze vyvodit pojem novější, absolutní války v její ničivé síle.

Teorie tedy vyžaduje, aby byl u každé války postužen nejprve její charakter a její hlavní obrysy podle pravděpodobnosti vyplývající z politických veličin a vztahů. Čím více se její ráz podle této pravděpodobnosti blíží absolutní válce, čím více zahrnují její obrysy masu válčících států a vtahují ji do víru, tím těsnější bude spojitost jejich událostí, tím nutnější bude myslet už při prvním kroku na ten poslední.

B. O VELIKOSTI VÁLEČNÉHO ÚČELU A ÚSILÍ

Násilí, které musíme způsobit protivníkovi, bude se řídit podle velikosti našich a jeho politických požadavků. Pokud by byly známé na obou stranách, vedly by k stejné míře úsilí; jenně vždycky nejsou tak zřejmé, a to může být první důvod, proč každá strana vynaloží jiné prostředky.

Situace a poměry států nebyvají stejné, to se může stát druhým důvodem.

Zrovna tak není stejná ani síla vůle, charakter, schopnosti vlády, to je třetí důvod.

Tyto tři zřetelové způsoby, že se dá těžko s jistotou propočítat odpor, s jakým se setkáme, tedy prostředky, kterých máme použít, a cíl, který si smíme vytyčit. Protože ve válce může z nedostatečného úsilí vzniknout nejen bezvýslednost, nýbrž pozitivní škoda, nutí to obě strany, aby jedna druhou překonávaly; tím vzniká vzájemné působení.

To by mohlo vést ke krajnímu cíli úsilí, kdyby bylo možno takový cíl stanovit. Ale potom bychom ztratili ze zřetelové velikost politických požadavků, prostředek by pozbyl jakéhokoli vztahu k cíli a ve většině případů by tento záměr krajního úsilí ztroskotal na protiváze vlastních vnitřních poměrů. A tak ten, kdo se pouští do války, je zase doveden zpátky na střední cestu, na níž jaksi jedná podle přímé zásady, aby vynaložil takové síly a aby si vytyčil ve válce takový cíl, který právě postačí k dosažení jeho politického účelu. Aby bylo možno provést tuto zásadu, musí se zříci jakékoli absolutní nutnosti výsledku, musí z výpočtu vypustit vzdálené možnosti.

Zde tedy činnost rozumu opouští oblast přísné vědy, logiky a matematiky a stává se v širokém smyslu slova uměním, tj. schopností vymátnout cítem úsudku z nedozírného množství předmětů a vztahů ty nejdůležitější a nejvíc rozhodující. Tento cit úsudku spočívá nesporně více nebo méně v jakémsi temném porovnání všech veličin a vztahů, jímž se rychleji odstraní ty vzdálené a nedůležité a rychleji se vymátnou ty nejbližší a nejdůležitější, než kdyby se to provádělo cestou přísné dedukce.

Abychom tedy poznali míru prostředků, již je třeba vynaložit na válku, musíme uvážit, jaký je politický účel války na naší straně i na straně nepřítel; musíme zkoumat síly a vztahy nepřátelského a našeho státu, musíme vzít v úvahu povahu jeho vlády, jeho národa, jejich schopnosti, a to všechno musíme učinit i na naší straně, musíme uvážovat o politických svazcích jiných států a o účincích, které v nich může vyvolat válka. Snadno pochopíme, že zvážení těchto rozmanitých a rozmanitě se prolínajících předmětů je velký úkol, že to je opravdu jasnozřivý pohled génia, který v tom rychle vyhmátne to pravé, kdežto zvládnout tu rozmanitost pouhou školáckou úvahou by bylo úplně nemožné.

V tomto smyslu řekl Bonaparte úplně správně: Stala by se z toho algebraická úloha, které by se zalekl i Newton.

Rozmanitost a rozsah vztahů a nejistota správné míry značně ztěžují závěr, ale přece jen nesmíme zapomenout, že ohromná nesrovnatelná *důležitost* věci, když už ne spleťtost a obtížnost úlohy, přece jen zvyšuje záslužnost řešení. U obyčejného člověka nezvyšuje nebezpečí a odpovědnost svobodu a činnost ducha, nýbrž ji potlačuje; ale kde tyto věci dávají úsudku křídla a posilují jej, tam není pochyb, že jde o mimořádnou sílu ducha.

Především tedy musíme připustit, že úsudek o nastávající válce, o cíli, který smí válka mít, o prostředcích, kterých je zapotřebí, může vzniknout jen z celkového přehledu o všech vztazích, v němž tedy zároveň působí i neindividuálnější rysy okamžiku – a že tento úsudek, jako kterýkoli úsudek ve válečném životě, nemůže být nikdy ryze objektivní, nýbrž je určován podle duchovních a citových vlastností vladařů, státníků, vojevůdců, ať už jsou tyto funkce sloučeny v jedné osobě či ne.

Předmět je možno chápat obecně a je přístupnější abstrakci, podíváme-li se na obecné poměry států, do nichž je zavedla doba a okolnosti. Musíme si tu dovolit letmý pohled na dějiny.

Polovzdělání Tataři, starověké republiky, lenní páni a obchodní města středověku, králové osmnáctého století, konečně vladaři a národy devatenáctého století, všichni vedou válku po svém, vedou ji jinak, jinými prostředky a za jiným cílem.

Tatarské hordy hledají nová sídliště. Táhnou přes pole s celým národem, se ženami i dětmi, jsou tedy tak početní jako poměrně žádné jiné vojsko a jejich cílem je podrobení nebo vyhnání protivníka. Těmito prostředky by tedy brzy porazili vše, co by jim stálo v cestě, kdyby se s tím dala sloučit vysoká kulturní úroveň.

Staré republiky s výjimkou Říma mají nepatrnou rozlohu; ještě menší je ob-
jem jejich vojska, neboť vylučují velikou lidovou masu, chudinu; je jich příliš
podle obecného přírodního zákona nastává vždycky rovnováha, jaká
čennými částmi, neznamenala překážku, jež brání velkým akcím. Proto se jejich
války omezují na pustošení venkova a zabírání jednotlivých měst, jež jim musí
pro budoucnost zajistit nevelký vliv.

Výjimkou je jenom Řím, ale až v pozdějších dobách. Dlouho bojovaly jeho
malé jednotky, jako bylo obvyklé, o kofist a spojenectví se sousedy. Řím rostl
spíše díky spojeneckým svazkům, v nichž se s ním sousední národy poněmáhu
slučovaly v jeden celek, než skutečným podmaňováním. Teprve když se tímto
způsobem rozšířil po celé dolní Itálii, začíná postupovat skutečně dobytečně.
Padá Kartágo, je dobyto Španělsko a Galie, podmaněno Řecko a v Asii a Egyptě
se šíří římské panství. V této době jsou bojové síly Říma obrovské, ale to neplatí
o jeho úsilí; místo něho nastupuje bohatství. Řím se už nepodobá ani starým re-
publikám, ani sám sobě. Je to zjev v dějinách jedinečný.

Zrovna tak jedinečné jsou svým způsobem Alexandrový války. Malým voj-
skem, které je však díky své vnitřní dokonalosti vynikající, boji zpuchřelé stavby
Republiky to nedokázaly; to mohl tak rychle vykonat jen král, který byl do jisté
míry sám svým vlastním kondotiérem.

Velké i malé monarchie středověku vedly války lenními vojsky. Zde bylo
všechno omezeno na krátkou dobu; co se v této době nedalo vyřídit, muselo být
pokládáno za neproveditelné. Lenní vojsko samo byl jakýsi slepenec vazalů;
poutem, které je drželo pohromadě, byla zpoza zákonitá povinnost, zpoza dobro-
volné spojenectví, celek byla skutečná konfederace. Zbroj a taktika se zakládaly
na přestním právu, na boji jednotlivce, málo se tedy hodily pro větší masy. Nikdy
vůbec neexistovala doba, kdy byl státní svazek tak volný a jednotliví občané
státu tak samostatní. To všechno velmi výrazně podmiňovalo války této doby.
Byly vedeny poměrně rychle, málo se vyskytovalo nečinné táboření v poli, ale
účel většinou záležel jen v pokárání, ne v porážce nepřítelce; odehnala se jeho
stáda, zapálily se jeho hrady a táhlo se zase domů.

Velká obchodní města a malé republiky daly vznik kondotiérům. To byla
drahá, a tudíž počtem velmi omezená válečná moc. Ještě menší cenu měla inten-
zivnost její síly; o nejvyšší energii a napětí tu nemohlo být ani řeči, většinou z to-
ho bylo jen šavlíčkování. Slovem: nenávisť a nepřátelství už nepodněcovaly stát
k osobní činnosti, nýbrž se staly předmětem jeho obchodu; válka přestala být
téměř nebezpečná, úplně změnila svou povahu a nehodilo se na ni nic, co se pro
ní dá určit z této povahy.

Lenní soustava se poněmáhu smršťovala z panství nad určitým teritoriem,
státní svazek se zužoval, osobní závazky se měnily v závazky hmotné, na jejich

místo většinou poněmáhu nastoupily peníze a z lenních vojsk se stávali žoldnéři.
Přechodným stupněm k tomu byli kondotiéři, a byli proto také nějakou dobu
nástrojem větších států; ale netrvalo dlouho a z vojáka najatého na krátkou dobu
se stal *stálý žoldnéř*. Válečná moc státu tak získala podobu stálého vojska vydr-
žovaného ze státní pokladny.

Pomalý postup k tomuto cíli přirozeně způsobil, že všechny tři druhy válečné
moci se navzájem rozmanitě prolínaly. Za Jindřicha IV. nacházíme pohromadě
lenní vojská, kondotiéry i stálé vojsko. Kondotiéři se udrželi až do třicetileté
války, jejich slabé zbytky dokonce tu a tam až do osmnáctého století.

Právě tak svérázné jako válečná moc těchto různých dob byly i ostatní vztahy
evropských států. V podstatě se tento světadíl rozpadl na množství malých států;
byly to jednak vnitřně neklidné republiky, jednak drobné monarchie, velmi orme-
zené a nejisté ve své vládní moci. Takový stát vůbec nebylo možno považovat za
oprávdovou jednotu, nýbrž za seskupení volně spojených sil. Takový stát tedy
také nesmíme pokládat za inteligenci jednající podle jednoduchých logických
zákonů.

Z tohoto hlediska musíme pohlížet na zahraniční politiku a na války stře-
dověku. Vzpomeňme si jen na ustavičné výpravy německých císařů do Itálie po
dobu půl tisíciletí, které přesto nikdy neskončily důkladným dobytím této země,
ba ani to nebylo úmyslem. Je snadné vidět v tom stále se opakující chybu,
chybný názor podmínečné doby, ale rozumnější je chápat to jako důsledek mno-
ha velkých příčin, do nichž se konec konců dovedeme vmyslit, které však přesto
nepochopíme tak živě jako válečník, který byl s nimi v konfliktu. Dokud velké
státy, které vzešly z tohoto chaosu, potřebovaly čas, aby se sloučily a vyvinuly,
je jejich síla i snaha zaměřena především jen *k tomu*; ubývá válek proti vnějším
nepřítelům, a pokud k nim dochází, nesou pečel nezáleželo státního svazku.

Nejdříve se objevují války Angličanů proti Francii⁷⁸ – a přece tehdy ještě
nelze Francii považovat za opravdovou monarchii, nýbrž jen za seskupení
vévodství a hrabství; Anglie, ačkoli se přitom spíše jeví jako jednotka, přece
válčí s lenními vojsky a za mnoha vnitřních nepokojů.

Za Ludvíka XI. pokročila Francie nejvýrazněji k své vnitřní jednotě, za
Karla VIII. vystupuje jako dobováčná mocnost v Itálii a za Ludvíka XIV. zdoko-
nalila svůj stát a své stálé vojsko na nejvyšší stupeň.

Španělsko začíná budovat svou jednotu za Ferdinanda Katolického, na-
hodilými sňatky vzniká pojednou za Karla V. velká španělská monarchie, slo-
žená ze Španělska, Burgundska, Německa a Itálie. V čem se tomuto kolosu ne-
dostává jednoty a vnitřní státní jednotlosti, nahrazuje peníze. Jeho stálá válečná
moc se dostává do konfliktu nejprve se stáloú válečnou mocí Francie. Po abdi-
kaci Karla V. se veliký španělský kolos rozpadá na dvě části, Španělsko a Ra-
kousko. Rakousko pak, posíleno Čechami a Uherskem, vystupuje jako velmoc
a vládní za sebou německou konfederaci jako šalupu. Konec sedmáctého století,

dobu Ludvíka XIV., je možno pokládat za mezník v dějinách, kdy stálá válečná moc, jak se s ní setkáváme v osmnáctém století, dosahuje vrcholu. Tato válečná moc se zakládala na verbování a penězích. Státy dospěly k dokonalé jednotě a vlády tím, že dávky svých poddaných proměnily v peněžní poplatky, soustředily všechnu svou moc ve svých pokladnicích. Tato moc ve srovnání s dřívější velmi vzrostla díky rychle postupující vzdělanosti a stále se zdokonalující administrativě. Francie posílala do pole několik set tisíc mužů státního vojska a ostatní mocnosti úměrně podle toho.

Také ostatní vztahy států se utvářely jinak. Evropa byla rozdělena mezi tucet království a několik republik; dva z těchto států mohly klidně spolu podstoupit velký boj, aniž se to sebemíh dotklo těch druhých, což dříve bývalo nevyhnutelné. Možné kombinace politických vztahů byly stále ještě velmi rozmanité, ale přece je bylo možno postřehnout a čas od času podle pravděpodobnosti zjistit.

Vnitřní vztahy se skoro všude zjednodušily v prostou monarchii, stavovská práva a vlivy poněkud ustaly a kabinet byla dokonalá jednota, která představovala stát navenek. Dospělo se tedy k tomu, že zdatný nástroj a nezávislá vůle mohly dát válce podobu odpovídající jejímu pojmu.

V této epoše se také objevili tři noví Alexandrové: Gustav Adolf, Karel XII. a Bedřich Veliký, kteří se pokusili založit z malých států s pomocí nevelkého a velmi zdokonaleného vojska velké monarchie a porazit všechno, co se jim postavilo do cesty. Kdyby proti nim byly stály jen asijské říše, byli by se ve svých rolích spíše podobali Alexandrovi. V každém případě vzhledem k tomu, co se mohlo ve válce riskovat, můžeme na ně pohlížet jako na Bonaparty předchůdce.

Jenže v čem válce v jednom ohledu přibýlo síly a důslednosti, to zase v jiném ohledu ztratila.

Vojska byla vydržována ze státní pokladny, na kterou vladař zpola pohlížel jako na svou soukromou pokladnu nebo při nejmenším jako na předmět patřící vládě, a ne lidu. Vztahy k ostatním státům, vyjma několik obchodních záležitostí, se většinou dotýkaly jen zájmu státní pokladny nebo vlády, a ne zájmu lidu; alespoň se v tomto smyslu všude hovořilo. Kabinet tedy považoval sám sebe za vlastníka a správce velkých statků, které se snažil stále rozmnožovat, aniž mohli poddaní statků mít zvláštní zájem na tomto rozmnožování. Lid, který u tatarských hord znamená ve válce všechno, který ještě velmi mnoho znamenal u státní republiky a ve středověku, omezíme-li jeho pojem jak náleží jen na faktické státní občany, nebyl z tohoto stavu v osmáctém století přímo nic, měl na válku už jen nepřímý vliv svými všeobecnými ctnostmi nebo chybami.

Tak se válka stejnou měrou, jak se vláda oddělovala od lidu a sebe samu považovala za stát, stávala pouhou záležitostí vlád, kterou vlády vyřizovaly s pomocí tolarů ve svých pokladnicích a lenošivých povaleců ve svých a sousedních oblastech. Z toho vyplynulo, že prostředky, které mohly vlády vynaložit, byly

dosí omezené jak rozsahem, tak i trváním, takže je vlády mohly navzájem postřehnout. To připravovalo válku o tu nejnebezpečnější z jejích stránek: totiž o snahu po krajnosti a o spoustu termýných možností, které jsou s tím spjaty.

Vědělo se přibližně, jaké má protivník peněžní prostředky, jaká je jeho pokladna, jaký má úvér; vědělo se, kolik má vojska. Nějaká významnější změna nebyla ve chvíli, kdy válka vypukla, dost dobře možná. Tím, že měl stát takový přehled o mezích nepřátelských sil, cítil se poměrně jistý před úplným zánikem, a protože cítil omezenost vlastních sil, viděl, že je odkázán na nevelký cíl. Byl chráněn před krajností, takže už nemusel riskovat žádnou krajnost. Nutnost ho už nepodněcovala, mohla ho tedy podněcovat jen odvaha a cizádost. Ale ty měly velkou protiváhu v situaci ve státě. Dokonce i králové ve funkci vojevůdců museli opatrně zacházet s nástrojem války. Když bylo vojsko zničeno, nedalo se opatřit nové, a mimo vojska nebylo nic. To vyžadovalo velikou opatrnost při všech akcích. Jen když se zdálo, že se dosáhne rozhodné výhody, použilo se tohoto nákladného prostředku; aby se takové výhody dosáhlo, v tom spočívalo vojevůdcovo umění; ale dokud se jí nedosáhlo, poletovalo se jaksi v absolutní nicotě, nebyl vůbec důvod jednat a všechny síly, totiž všechny pohnutky, byly jakoby v klidu. Původní útočnickova pohnutka zanikla pro samou opatrnost a obavy.

Tak se válka svou podstatou stala skutečnou hrou, při níž karty míchal čas a náhoda; ale svým významem to byla jen poněkud intenzivnější diplomacie, důraznější způsob vyjednávání, v němž hlavními notami byly bitvy a obléhání. I pro toho nejtejižádostivějšího bylo cílem získat nevelkou výhodu, která by postloužila při jednání o míru.

Tato omezená, zakrmlená podoba války měla svůj zdroj, jak jsme řekli, v úzké základně, o kterou se opírala. Ale že ani výborní vojevůdce a králové, jako byl Gustav Adolf, Karel XII. a Bedřich Veliký, se stejně výbornými vojsky nedokázali podstatněji vybrednout ze záplavy celkových jevů, že se i oni museli podrobit a zůstat na všeobecné úrovni průměrného úspěchu – to bylo dáno politickou rovnováhou v Evropě. Dříve, dokud bylo mnoho malých států, dokázal bezprostřední, docela přirozený zájem, blízkost, sousedství, příbuzenský svazek a osobní známost zabránit tomu, aby jednotlivci rychle nepřerostli. Nyní, kdy byly státy větší a kdy byly větší vzdálenosti mezi jejich středisky, to dokázaly rozvinutější diplomatické styky. Z politických zájmů, sympatií i antipatií se vyvinula velmi rafinovaná soustava, takže se v Evropě nemohla ozvat ani rána z děla, aniž na tom byly zúčastněny všechny vlády.

Nový Alexandr musel mít tedy po ruce nejen dobrý meč, ale i dobré pero, a přece to zřídka kdy se svými výboji přivedl daleko.

Ale i Ludvík XIV., ačkoli zamýšlel zvrátit evropskou rovnováhu a koncem sedmáctého století byl už tak daleko, že se málo staral o nepřátele na všech stranách, vedl válku tradičním způsobem. Jeho válečná moc byla sice mocí

největšího a nejbohatšího monarchy, ale svou povahou se nelíšila od válečné moci ostatních vládařů.

Drancování a pustošení nepřátelského území, které u Tatarů, u starých národů a dokonce i ve středověku tolik znamenalo, nevyhovovalo už duchu doby. Právem se na ně pohlíželo jako na zbytečnou surovost, kterou bylo možno snadno oplácit a která zasahovala spíše poddané nepřítelé než nepřátelskou vládu, zůstávala tedy bez účinku a sloužila jen k tomu, aby ustavičně brzdila kulturní vývoj národů. Válka se tedy nejen svými prostředky, nýbrž i svým cílem stále víc omezovala na samotné vojsko. Vojsko se svými pevnostmi a některými zařízeními postavenými tvořilo stát ve státě, v jehož rámci se pomalu stravoval válečný život. Celá Evropa se radovala z této tendence a pokládala ji za nutný důsledek pokrokového ducha. Byl v tom omyl, protože pokrok ducha nikdy nemůže vést k rozporu, nikdy nemůže způsobit, aby dvakrát dvě bylo pět, jak už jsme řekli a jak ještě budeme muset povědět v dalším výkladu. Nicméně měla tato změna blahodárný vliv na národy; jenom nesmíme zapominat, že také z války ještě víc učinila pouhou záležitost vlády a ještě více ji odcizila zájmu národa. Ve válečném plánu útočného státu šlo v této době většinou o to, zmocnit se té či oné nepřátelské provincie; ve válečném plánu obráncově šlo o to, tomu zabránit. Plánem jednotlivého polního tažení bylo dobýt té či oné nepřátelské pevnosti nebo překazit dobývání pevností vlastní. Jen tehdy, když k tomu bylo nezbytně zapotřebí bitvy, usilovalo se o ni a byla svedena. Kdo o bitvu usiloval bez této nevyhnutelnosti z pouhé touhy zvítězit, byl pokládán za drzého vojevůdce. Obyčejně se polní tažení odbylo jedním obléháním, maximálně dvěma. Zimní ležení, které bylo považováno za neutrální nezbytnost, v němž se špatný stav jednoho vojska nikdy nemohl stát výhodou vojska druhého, v němž skoro úplně zanikly vzájemné vztahy mezi oběma stranami, tvořilo určitou mez činnosti, ke které mělo dojít v jednom polním tažení.

Jestliže byly síly příliš v rovnováze nebo jestliže aktivnější strana byla nepo-
chybně slabší, pak ani nedocházelo k bitvě a k obléhání. Všechna činnost pol-
ního tažení pak spočívala v tom, aby byla udržena určitá postavení a skladiště
a aby byly pravidelně vyjídány určité kraje.

Dokud se takto všeobecně vedla válka a dokud byly přirozené meze její síly
vždycky tak blízké a viditelné, neshledával v tom nikdo nic rozporného, naopak
shledával, že je všechno v nejlepšího pořádku. Kritika, která se v osmnáctém sto-
letí začala vydávat do oblasti válečného umění, zaměřovala se na detaily a příliš ji
nezajímalo, jak válka začala a jak skončila. A tak se vyskytovala velikost i doko-
nalost všeho druhu. Dokonce mohl být za velkého vojevůdce pokládán i polní
maršál Daun, který má hlavní podíl na tom, že Bedřich Veliký plně dosáhl svého
účelu a že se Marie Terezie svým úctem úplně minul. Jen tu a tam se vynořil
pronikavý úsudek, totiž zdravý lidský rozum, který poznal, že se přesitou musí
dosáhnout něčeho pozitivního nebo že se válka přes všechno důmysl vede špatně.

Tak to vypadalo, když vypukla francouzská revoluce. Rakousko a Prusko to
zkusily se svým diplomatickým válečným uměním; brzy se ukázalo, že to ne-
stačí. Tehdejší obvyklé nazírání počítalo u Francie s velmi oslabenou válečnou
mocí; ale roku 1793 se ukázala taková válečná moc, jakou si vůbec nikdo nedo-
vedl představit. Z války se znenadání zase stala věc národa, a to třicetimilióno-
vého národa, jehož všichni příslušníci se považovali za státní občany. Nebudeme
se tu pouštět do bližších okolností, které provázely tento velký zjev, stanovme si
jen závěry, na kterých tu záleží. Touto účástí národa na válce byl místo vlády
a vojska položen na miskou vah celý národ se svou přirozenou vahou. Prostředky,
kterých se mohlo použít, úsilí, které bylo možno vyvinout, neměly už přesných
mezí; energie, s jakou bylo možno vést samu válku, neměla už žádnou protivá-
hu. Proto hrozilo protivníkovi krajní nebezpečí.

Jestliže celá revoluční válka pominula dříve, než se to mohlo projevit v její
síle a než to vyšlo úplně jasně najevo, jestliže ještě revoluční generálové nepo-
stupovali nezadržitelně až k poslednímu cíli a nevyvraceli evropské monarchie,
jestliže německá vojska měla ještě tu a tam příležitost klást zdatný odpor a za-
držet vítězný příval, pak to skutečně spočívalo jen v technické nedokonalosti,
s níž se museli Francouzi potýkat a jež se projevovala zpočátku u prostých vojá-
ků, potom u generálů, pak v době direktoria⁷⁹ přímo u vlády.

Jakmile se to všechno zdokonalilo v Bonapartových rukou, pak tato válečná
moc, opírající se o sílu všeho lidu, krácela drtivě Evropou s takovou jistotou
a spolehlivostí, že tam, kde se proti ní postavila jen stará vojenská moc, nebylo
ani okamžik pochyb o výsledku. Reakce se probudila ještě včas. Ve Španělsku
se válka sama sebou stala věcí národa. V Rakousku roku 1809 vláda poprvé vyvi-
nula neobyčejné úsilí zálohami a zeměbranou, které se blížily cíli a pře-
vyšovaly všechno, co dříve tento stát pokládal za možné. V Rusku si roku 1812
vzali za vzor příklad Španělska a Rakouska; obrovské rozlohy této říše umož-
nily, že opožděné přípravy mohly ještě přinést ovoce, a na druhé straně zvýšily
jejich účinnost. Výsledek byl skvělý. V Německu se jako první vzhopilo
Prusko, učinilo z války věc národa a vyslalo do boje síly, které byly dvakrát větší
než síly roku 1806, ačkoli počet obyvatel klesl na polovinu a úplně chyběly
peníze i úvěr. Ostatní Německo následovalo dříve nebo později příkladem Pruska
a také Rakousko, ačkoli vyvinulo menší úsilí než roku 1809, přece jen vystou-
pilo s neobyčejnou silou. Tak se stalo, že Německo a Rusko v letech 1813 a 1814,
včetně všeho, co bylo v činnosti a co bylo upotřebeno v obou těchto polních
taženích, vystoupily proti Francii asi s jedním miliónem lidí.

Za těchto okolností byla i energie vedení války jiná. I když dosahovala jen
zčásti energie francouzského válčení a na mnoha místech převládala váhavost,
přece jen vcelku probíhala polní tažení už v novém stylu. Za osm měsíců bylo
válečnické posunuto od Odry k Seině, hrdá Paříž musela poprvé sklonit hlavu a straš-
ný Bonaparte ležel spoután v prachu.

Tím, že se válka od Bonapartovy doby stala nejprve na jedné, potom i na druhé straně zase záležitostí národa, nabyla úplně jiné povahy, anebo se spíše velmi přiblížila své pravé povaze, své absolutní dokonalosti. Prostředky, které byly vynaloženy, neměly vůbec viditelné meze; zmizely v energii a nadšení vlády a jejich poddaných. Energie vedení války se rozsahem prostředků a širokým polem možných výsledků i značným vznícením myslí nesmírně zvýšila, cílem válčného aktu byla porážka protivníka; myslelo se, že je možno přestat a dorozumět se o vzájemných cílech teprve tehdy, až bude protivník sražen k zemi.

A tak válčný živel, zbaven všech konvenčních pout, propukl celou svou přírozenou silou. Způsobila to účast národů na této veliké státní záležitosti; tato účast vyvěrala jednak z poměrů, které ve vnitřním životě zemí vyvolala francouzská revoluce, jednak z nebezpečí, jímž byly všechny národy ohroženy Francouzi.

Udrželi-li se to tak stáje, budou-li všechny budoucí války v Evropě vedeny vždycky celou vahou států, a tudíž jen za velké zájmy blízké národům, anebo dojde-li pozvolna zase k odluce vlády od národa, o tom se dá těžko rozhodnout a nám nejméně přísluší osobovat si takové rozhodování. Ale čtenář nám dá za pravdu, řekneme-li, že zábrany, které vlastně spočívaly jen v tom, že se nevědělo, co je možné, jsou-li už jednou odstraněny, stěží se zase dají postavit a že při nejmenším pokaždé, jakmile se dostane ke slovu nějaký velký zájem, vybijí se vzájemně nepřítelství takovým způsobem, jak se to stalo za našich dnů.

Končíme zde svůj historický přehled. Nesestavili jsme jej proto, abychom v rychlosti udali pro každou dobu několik zásad vedení války, nýbrž jen proto, abychom ukázali, jak každá doba měla vlastní války, vlastní omezující podmínky, vlastní zaujatost. Každá by tedy také měla vlastní teorii války, i kdyby všude, dříve i později, byli lidé ochotni zpracovávat ji podle filosofických zásad. Události každé doby je tedy nutno posuzovat vzhledem k jejím zvláštnostem a jen ten, kdo se vmyslí do každé doby ani ne tak úzkostlivým studiem všech drobných okolností, jako spíše bystrým pohledem na okolnosti hlavní, je schopen pochopit a zhodnotit vojévůdce té které doby.

Ale v tomto vedení války, podmíněném zvláštními poměry států i válčného obecného, čím se bude muset teorie zabývat především.

Poslední doba, kdy válka dosáhla své absolutní síly, obsahuje nejvíce obecně platných a nutných prvků. Stejně však je nepravděpodobné, že války budou mít napříště vždycky tento velkolepý ráz, jako je nepravděpodobné, že se kdy zase docela uzavře tak široká brána, která se jim otevřela. Taková teorie, která by se držela jen této absolutní války, by tedy musela připady, kdy cizorodé vlivy mění její povahu, buďto vyloučit, nebo ztratit jako chyby. To nemůže být účelem teorie, která má být naukou o válce ne za ideálních, nýbrž za skutečných podmínkách. Teorie tedy tím, že si svým zkoumajícím, třídícím a pořádkujícím pohledem

všimá předmětů, bude mít vždycky na zřeteli rozmanitost vztahů, z nichž může válka vycházet, a bude tedy její hlavní obrysy udávat tak, aby se v nich dostalo místa potřebám doby a okamžiku.

Podle toho tedy musíme říci, že cíl, jež si válčící vytýčují, prostředky, které vynakládá, řídí se podle zcela individuálních rysů jeho situace, že však poneseou právě ráz doby a obecných poměrů, a konečně že *zůstanou podrobena obecným důsledkům, jaké je nutno vyvodit z povahy války.*

BLIŽŠÍ URČENÍ VÁLEČNÉHO CÍLE PORÁŽKA NEPŘÍTELE

Cílem války by podle jejího pojmu měla být vždycky porážka nepřítele; to je základní představa, z níž vycházíme.

Co je to porážka? Není vždy zapotřebí úplně dobýt nepřátelského státu. Kdyby se bylo roku 1792 došlo do Paříže, byla by podle vši lidské pravděpodobnosti válka s revoluční stranou prozatím skončila; nebylo ani zapotřebí porazit předtím její vojska, neboť na tato vojska se ještě nedalo pohlízet jako na jedinou moc. Naproti tomu roku 1814 nemuselo znamenat nic ani dobytí Paříže, kdyby byl Bonaparte ještě zůstal v čele značného vojska; ale protože jeho vojsko bylo z největší části rozdraceno, rozhodlo také v letech 1814 a 1815 dobytí Paříže o všem. Kdyby byl mohl Bonaparte roku 1812 náležitě zničit před obsazením něho po obsazení Moskvy ruské vojsko, které v síle 120 000 mužů stálo na kalužské sílnici, jako rozdrtil roku 1805 rakouské a roku 1806 pruské vojsko, pak by obsazení onoho hlavního města vedlo velmi pravděpodobně k míru, ačkoli ještě zbývalo dobýt obrovské území. Roku 1805 rozhodla bitva u Slavkova; k získání míru tedy nestačilo, že se Bonaparte zmocnil Vídně a dvou třetin rakouských států; na druhé straně však nedokázala po oné bitvě ani integrata celého Uherska mír překazit. Porážka ruského vojska byl poslední úder, kterého bylo zapotřebí; car Alexandr neměl nablízku jiné vojsko, a tak byl mír nepochybným důsledkem vítězství. Kdyby bylo bývalo ruské vojsko u Rakušanů už na Dunaji a bylo tam poraženo spolu s nimi, nebylo by pravděpodobně vůbec zapotřebí dobývat ani Vídně a mír by byl uzavřen už v Linci. Někdy zase ani úplné dobytí státu nestačí, jako roku 1807 v Prusku, kdy úder proti pomocné ruské armádě v pochybném vítězství u Preussisch-Eylau nebyl dostatečně rozhodný a nepochybné vítězství u Friedlandu se muselo stát tím, čím bylo rok předtím vítězství u Slavkova.

Ani zde se tedy nedá výsledek stanovit z obecných příčin; často rozhodují příčiny individuální, které neznají nikdo, kdo není přímým účastníkem, a mnoho příčin mravních, které se nikdy nedostanou ke slovu, ba i nejmenší příhody a náhody, které se v historii uchovaly jen jako anekdoty. Teorie tu může říci jen toto: záleží na tom, abychom měli na zřeteli hlavní vztahy obou států. Z nich se vytvoří určité těžiště, středisko síly a pohybu, na němž závisí celek, a na toto protivníkově těžiště je nutno zaměřit soustředěný úder všech sil.

Malé vždycky závisí na velkém, nedůležitě na důležitém, nahodilě na podstatném. To nás musí vést.

Alexandr, Gustav Adolf, Karel XII., Bedřich Veliký měli těžiště ve svém vojsku. Kdyby bylo bývalo rozdraceno, byla by jejich úloha dohrána. U států, které jsou rozpolceny vnitřními spory, leží těžiště většinou v hlavním městě; u malých států, které se opírají o mocné, je ve vojsku těchto spojenců; u spojeneckých svazků je v jednotě zájmu; při ozbrojeném hnutí lidu v osobě hlavních vůdců a ve veřejném mínění. Tam je nutno namířit úder. Ztratí-li nepřítel rovnováhu, nesmí se mu nechat čas, aby se vzpamatoval; v úderu je vždycky nutno pokračovat stejným směrem, anebo jinými slovy, vítěz jej musí vést vždycky na celek a ne na část protivníka. Protivníka srazí skutečně k zemi ne tím, že s pohodlným klidem a přesilou dobude nepřátelské provincie a dá přednost zajištěnějšímu zisku tohoto malého výboje před velkými úspěchy, nýbrž tím, že znovu a znovu vyhledává jádro nepřátelské moci, že vynaloží všechno, aby všechno získal.

Ale ať už je těžiště protivníkově, proti němuž musíme zaměřit svou působnost, kdekoli, je rozdracení jeho bojové síly nejjistějším začátkem a ve všech případech tím nejpodstatnějším.

Domníváme se proto, že na základě mnoha zkušeností připravují porážku protivníka především tyto okolnosti:

1. Rozdracení jeho vojska, znamená-li nějakou sílu.
 2. Obsazení hlavního nepřátelského města, není-li jen střediskem státní moci, ale i sídlem politických institucí.
 3. Účinný úder proti hlavnímu spojenci, je-li sám významnější než protivník.
- Dosud jsme protivníka ve válce vždycky považovali za jednotku, což bylo pro nejobecnější vztahy přípustné. Ale když už jsme řekli, že porážka protivníka spočívá v přemožení jeho odporu, soustředěného v těžišti, musíme tento předpoklad nechat stranou a vzít v úvahu případ, kdy máme proti sobě víc než jednoho protivníka.

Spojí-li se dva nebo více států proti jinému státu, vzniká z toho, politicky vzato, jen *jedna* válka; jenže i tato politická jednotka má různé stupně.

Otázka je: má-li každý stát samostatný zájem a samostatnou sílu, aby za ním šel, anebo opírají-li se jen zájmy a síly ostatních o zájem a sílu jednoho z nich. Čím víc platí případ druhý, tím snáze můžeme různé protivníky považovat pro sebe za jediného, tím snáze můžeme svou hlavní akci zjednodušit v hlavní úder; a pokud je to nějak možné, zůstává to nejproměkavějším prostředkem k dosažení úspěchu.

Vytýčíme tedy zásadu: dokud jsme s to porážkou jednoho protivníka zvítězit i nad ostatními, musí být porážka tohoto jednoho cílem války, protože v tomto jednom zasahujeme společně těžiště celé války.

Je velmi málo případů, kdy tento způsob předstev není přípustný, kdy tato redukce několika těžišť na jedno těžiště není reálná. Ale kde tomu tak není,

nezbývá ovšem nic jiného než pohlížet na válku jako na dvě nebo několik válek, z nichž každá má vlastní cíl. Protože takový případ předpokládá samostatnost několika nepřátel, tudíž velkou převahu všech, nemůže tu být ani řeči o porážce protivníka.

Všimneme si teď podrobněji otázky, kdy je takový cíl možný a prospěšný.

Přede vším musíme mít dostatečnou bojovou sílu:

1. abychom dobyli rozhodujícího vítězství nad bojovou silou nepřítelů;
2. abychom vynaložili tolik sil, kolik je zapotřebí, půjdeme-li za vítězství až do okamžiku, kdy už nebude možno zjednat rovnováhu.

Dále si musíme být jisti, pokud jde o naši politickou situaci, že takový úspěch nám nevzbudí nepřátel, kteří by nás ihned mohli donutit, abychom upustili od prvního protivníka.

Francie mohla úplně porazit Prusko roku 1806, i když si tím na sebe poštvála celou ruskou válečnou moc, neboť byla s to bránit se v Prusku proti Rusku.

Stejně to dokázala Francie i roku 1808 ve Španělsku vůči Anglii, ale ne vůči Rakousku. Musela se roku 1809 ve Španělsku značně oslabit a byla by se ho musela úplně vzdát, kdyby už nebyla měla nad Rakouskem příliš velkou fyzickou i mravní převahu.

Musíme si tedy dobře uvážit ony tři instance, abychom před tou poslední ne-prohrali při, kterou jsme vyhráli před předchozími, a abychom potom nebyli odsouzeni zaplatit útraty.

Při tomto odhadu sil a toho, co se dá s nimi dosáhnout, vyvstane často myšlenka považovat podle dynamické analogie čas za činitele sil a domnívat se, že poloviční úsilí, poloviční úhrm sil by postačil, abychom za dva roky dokázali to, co se dalo za rok dosáhnout jen veškerým úsilím a všemi silami. Tento názor, na kterém se někdy očividně, jindy jen nejasně zakládají válečné plány, je naprosto chybný.

Válečný akt potřebuje svůj čas jako každá věc na světě; nemůžeme za osm dní dojít pěšky z Vílna do Moskvy, to je samozřejmé; ale není tu ani stopy po nějakém vzájemném působení mezi časem a silou, jaké je v dynamice.

Čas potřebují obě válčící strany a je jen otázka, která z nich vzhledem k svému postavení bude moci první očekávat od času *zvláštní výhody*; bude to však zřejmě (vezmeme-li průměr různých případů) ten, kdo podléhá, ovšem ne podle dynamických, nýbrž podle psychologických zákonů. Závist, žárlivost, obavy, tu a tam jistě i šlechtnost – to jsou přirození přímluvčí nešťastníka, na jedné straně mu získají přátele, na druhé oslabí a rozdělí společenství jeho nepřátel. Časem se tedy naskytne nějaká výhoda spíše pro podléhajícího než pro dobyvatele. Dále je třeba uvážit, že využití prvního vítězství, jak jsme ukázali jinde, vyžaduje velké vypětí sil. Tyto síly je třeba nejen vynaložit, ale i udržovat jako velkou domácnost. Státní síly, které nám dopomohly k dobytí nepřátelských provincií, nebudou vždycky stačit, aby uhradily tyto zvýšené výlohy, pozvolna bude

úsilí obtížnější, nakonec může být nedostatečné, čas tedy sám sebou přivodí obrát.

Cožpak peníze a ostatní prostředky, které získal Bonaparte roku 1812 od Rusů a Poláků, mohly mu opatřit statisíce lidí, které by byl musel vyslat do Moskvy, měli-li se udržet?

Jsou-li však dobyté provincie dostatečně významné, jsou-li v nich místa, která mají podstatný význam pro provincie nedobyté, takže se zlo šíří samo jako rakovina, pak je ovšem možné, že dobyvatel za tohoto stavu, i když už se dále nic neděje, spíše získává než ztrácí. A nepříjde-li pomoc zvenčí, může čas dovršit započaté dílo; co ještě nebylo dobyt, padne možná samo. Tak se tedy čas může rovněž stát činitelem dobytých sil, ale jen tehdy, nemůže-li už podléhající provést protiúder, není-li už zvrát možný a je-li už tedy tento činitel sil pro dobyvatele bezcenný; neboť to hlavní už vykonal, nebezpečí kulminace pominulo, slovem: protivník je už poražen.

Těmito úvahami jsme chtěli objasnit, že žádný výboj nelze dokončit dost rychle; že jeho rozdělení na *delší časový úsek*, než je naprosto nezbytné k provedení akce, výboj *neusnadňuje, nýbrž ztěžuje*. Je-li toto tvrzení správné, platí i další tvrzení: jsme-li vůbec dostatečně silní, abychom dokončili určitý výboj, musíme být také dostatečně silní, abychom jej provedli naráz, bez zastávky. Že tu nemáme na mysli bezvýznamné chvíle oddechu, aby se nabraly síly, aby se provedlo to a ono opatření, rozumí se samo sebou.

Tímto názorem, který útočné válce vtiskuje jako podstatný charakter rychlou, nezadržitelnou, rozhodující činnost, jsme podle našeho soudu pominuli zdroje *onoho* mínění, které proti ustavičnému, postupujícímu výboji staví pomalý, takzvaný metodický výboj jako zajištěnější a opatrnější. Ale i těm, kdo s námi dosud souhlasili, bude snad naše tvrzení teď přece jen připadat značně paradoxní; vždyť se tolik přičí prvnímu zdání a útočí na mínění starého, hluboce zakoreněného předsudku, tisíckrát opakovaného v knihách, že pokládáme za nezbytné blíže prozkoumat zdánlivé důvody, které nám odporují.

Je ovšem snazší dosáhnout blízkého cíle než cíle vzdáleného; ale nevyhovuje-li blízký cíl našemu záměru, pak z toho ještě nevyplývá, že nám přestávka, chvíle oddechu ulehčí druhou polovinu cesty. Malý skok je snazší než velký, ale proto ještě nikdo, kdo chce přeskočit široký příkop, nebude skákat nejdřív do příkopu.

Všimneme si blíže, na čem se zakládá pojem takzvané metodické útočné války. Jsou to obyčejně tyto teze:

1. dobýt nepřátelských pevností, na které narazíme;
2. nahromadit potřebné zásoby;
3. opevnit důležité body, jako *skladby, mosty, postavení* atd.;
4. poskynout vojsku odpočinek v zimě a v zotavovacím ubytování;
5. čekat na posily do příštího roku.

Stanoví-li se k dosažení všech těchto účelů určitá doba v průběhu útoku, zastaví-li se pohyb vojsk, pak se myslí, že se tím získává nová základna a nové síly, jako by za armádou postupoval vlastní stát a jako by jí každé nové polní tážení dodávalo nové rozmachy.

Všechny tyto chvalyhodné účely číí možná útočnou válku pohodlnější, ale neposkytují jí v dalším průběhu větší jistotu; jejich názvy většinou jen zamlžují některé protiváhy ve vojevůdcově myšlénce nebo v nerozhodnosti vlády. Pokud se je rozvinout zprava doleva.

1. Na nové síly čeká zrovna tak i protivník, a dá se jistě říci, že na ně čeká spíše než útočník a ke svému většímu prospěchu. Mimo to tkví v povaze věci, že stát může v jednom roce postavit celkem vzato stejné bojové síly jako ve dvou letech; neboť očí mu v tomto druhém roce opravdu přibude bojových sil, je v poměru k celku jen velmi málo významné.
2. Zároveň s námi si odpočine i protivník.
3. Opevňování měst a postavení neprovádí vojsko, a není to tedy důvod k zastavení pohybu.

4. Podle dnešní zásobovací praxe mají polní sklady méně zásob, když se stojí, než když postupují. Dokud se nám postup daří, vždycky se zmocníme nepřátelských zásob a ty vypomohou tam, kde je kraj chudý.

5. Dobývání nepřátelských pevností nelze pokládat za zastavení útoku; je to intenzivní postup a vnější stav klidu, dobýváním způsobený, není vlastně případ, o kterém mluvíme, není to zadržení a zmírnění síly. Je-li však nejúčelnější skutečné obléhání nebo pouhé obklíčení anebo dokonce jen pozorování té či oné pevnosti, to zůstává otázkou, kterou je možno rozhodnout teprve podle zvláštních okolností. Všeobecně můžeme říci jen tolik, že při zodpovězení této otázky musí rozhodovat jediné jiné otázky: zda bychom se totiž pouhým obklíčením a dalším postupem nedostali do příliš velkého nebezpečí. Kde tomu tak není, kde je ještě prostor k rozvinutí sil, tam uděláme lépe, odložíme-li opravdové obléhání až na konec celého útočného pohybu. Nesmí nás tedy svěst myšlenka dostat co nejrychleji do bezpečí, čeho jsme dobyli, a zmeškat tak to, co je důležitější.

Vypadá to ovšem tak, jako bychom dalším postupem dávali hned zase v sázku, čeho jsme dobyli.

Domníváme se tedy, že v útočné válce žádné přerušení pohybu, žádný odpovek, žádná zastávka není přirozená, nýbrž že tam, kde je nevyhnutelná, musí-me ji považovat za nutné zlo, které nezvyšuje, nýbrž snižuje jistotu úspěchu, ba přidáme-li se přísně obecně pravdy, z takového místa, kde jsme se pro slabost museli zastavit, se už zpravidla nemůžeme podruhé rozběhnout k cíli; a tam, kde je tento druhý rozběh možný, nebyla zastávka nutná; a je-li už hned od začátku vzdálenost cíle nad naše síly, zůstane nad naše síly i nadále.

Taková je podle nás obecně platná pravda; chceme tím jen potlačit myšlenku,

že by snad čas sám o sobě mohl nějak prospět útočníkovi. Ale protože se za rok mohou politické poměry změnit, vyskytnou se už proto často případy, jež se vymykají této obecné pravdě.

Zdá se snad, že jsme ztratili své obecné hledisko a že jsme měli na zřeteli jen útočnou válku; ale tak tomu vůbec není. Ovšem ten, kdo si může za cíl vytknout úplnou porážku svého protivníka, neocitne se snadno v situaci, kdy by se musel utíkat k obraně, jejmž nejbližším cílem je jen zachování toho, co má v moci; jenže musíme trvat na tom, že obranu bez jakéhokoli pozitivního principu prohlásíme v strategii i v taktice za vnitřní rozpor, takže se stále znovu vracíme k tomu, že každá obrana bude hledat síly, aby přešla do útoku, jakmile využila výhod obrany. Proto do cíle, který může mít tento útok a který je nutno považovat za faktický cíl obrany, ať už je velký nebo malý, musíme přesto jako eventualitu zahrnout i porážku nepřítele a říci, že mohou nastat případy, kdy válčící, byť měl na zřeteli tak velký cíl, přece jen dal přednost tomu, že zpočátku použil obranné formy. Že tato představa není nereálná, dá se snadno dokázat polním tažením roku 1812. Car Alexandr možná nepomýšlel na to, aby válkou, do které se pustil, úplně zničil svého protivníka, jak se potom stalo; ale byla snad taková myšlenka nemožná? A nebylo snad velmi přirozené, že Rusové začali válku obranou?

POKRAČOVÁNÍ OMEZENÝ CÍL

V předešlé kapitole jsme vysvětlili, jak pod porážkou nepřítele rozumíme faktický absolutní cíl válečného aktu, pokládáme-li jej za přípustný; teď uvážíme, co zbývá, nejsou-li splněny podmínky, které by jej přípouštěly.

Tyto podmínky předpokládají velikou fyzickou nebo mravní převahu anebo velikou podnikavost, sklon k riskantním akcím. A kde tohle všechno chybí, může být cíl válečného aktu jen dvojího druhu, buďto dobytí nějaké malé nebo nepříliš velké části nepřátelských zemí, anebo zachování vlastního území, dokud nestane příhodnější chvíle; druhý případ je obvyklý při obranné válce.

Co je z obou případů správné, to nám připomíná už výraz, kterého jsme použili u druhého případu. *Vyčkávání, až nastane příhodnější chvíle*, předpokládá, že takovou chvíli můžeme v budoucnosti očekávat, a toto vyčkávání, tj. obranná válka, je vždycky odůvodňováno touto perspektivou; naproti tomu útočná válka, tj. využití přítomné chvíle, je vždycky vhodná tehdy, poskytuje-li budoucnost lepší vyhlídky než nám, nýbrž nepříteli.

Třetí případ, který je snad nejobvyklejší, je ten, kdy ani jedna, ani druhá strana nemůže v budoucnosti očekávat nic určitého, kdy z ní tedy ani nelze vyvodit nějaký důvod určující jednání. V tomto případě je útočná válka zřejmě vhodná pro toho, kdo je útočníkem z důvodů politických, tj. kdo má pozitivní důvod; neboť proto sáhl ke zbrani a všecken čas, který přijde nazmar bez dostatečné pohutky, přijde nazmar *jemu*.

Rozhodovali jsme tu o útočné nebo obranné válce z důvodů, které nemají jinak nic společného s poměrem sil, a přece by se mohlo zdát mnohem přirozenější uvést to do závislosti hlavně na poměru sil; ale domníváme se, že právě tím bychom sešli ze správné cesty. Nikdo nepopře logickou správnost našich tak prostých závěrů; podívejme se teď, vedou-li v konkrétním případě k absurdu.

Představme si malý stát, který se dostal do konfliktu s velkou převahou sil a předvidá, že se jeho situace bude každým rokem zhoršovat; cožpak nemusí, nemůže-li zabránit válce, využít času, dokud jeho situace není ještě tak špatná? Musí tedy útočit; ne však proto, že by mu útok sám o sobě zaručoval výhody, útok naopak ještě zvětší nerovnost sil, nýbrž proto, že se potřebuje buďto úplně s věcí vypořádat, ještě než nastanou zlá období, anebo že si alespoň prozatím vydobude

výhody, z kterých potom může těžit. Tato poučka nemůže připadat absurdní. Kdyby měl tento malý stát úplnou jistotu, že protivníci vytrhnou proti němu, potom se může a má proti nim použít obrany, aby získal první úspěch; nehrozí mu pak aspoň nebezpečí, že ztratí čas.

Představme si dále, že se malý stát dostal do války s větším státem a že budoucnost vůbec neovlivňuje jejich záměry; pak přece, je-li malý stát útočníkem z důvodů politických, musíme od něho také žádat, aby promikal k svému cíli.

Měl-li už smělost vytyčit si proti silnějšímu pozitivní cíl, musí také jednat, totiž útočit na protivníka, neušetrí-li mu tu náhahu on sám. Vyčkávání by bylo nesmyslné, ledaže by byl své politické rozhodnutí změnil ve chvíli provádění, což je případ, který se často vyskytuje a nemálo přispívá k tomu, že války nabývají neurčitěho rázu, s nímž si filosof neví rady.

Naše úvahy o omezeném cíli nás přivádějí k útočné válce s omezeným cílem a k válce obranné; prozkoumáme obojí ve zvláštních kapitolách. Ale dříve si ještě musíme všimnout jiné stránky.

Dosud jsme modifikace válečného cíle odvozovali jen z vnitřních důvodů. Povahu politického záměru jsme brali v úvahu jen potud, pokud chce či nechce něco pozitivního. Všechno ostatní v politickém záměru je v zásadě pro válku samu čímsi cizím, jenže v druhé kapitole první knihy (Účel a prostředky ve válce) jsme už připustili, že povaha politického účelu, velikost našeho či nepřítelova požadavku a celý náš politický vztah si fakticky udržuje hlavní vliv na vedení války, a proto se tím budeme v další kapitole ještě zvlášť zabývat.

A. VLIV POLITICKÉHO ÚČELU NA VÁLEČNÝ CÍL

Nikdy se nesetkáme s tím, že by stát, který vystupuje v zájmu druhého, bral tento zájem tak vážně jako svůj vlastní. Vyšle nejdříve nevelkou pomocnou armádu; utrpí-li nezdar, pokládá věc vcelku za vyřízenou a snaží se vyváznout se ztrátami co nejmenšími.

V evropské politice je už vžitý zvyk, že se státy sdružují ve spolky obranné i útočné a přejímají závazek vzájemně si pomáhat, ale ne tím, že by sdílely nepřátelství a zájmy druhého státu, nýbrž tím, že si navzájem přislíbují určitý počet válečných sil, obvykle velmi skrovný, bez ohledu na předmět války a na protivníkovu úsilí. Při takovém aktu spojenectví nepovažuje se spojenec vůči protivníkovi za přímého účastníka války, která by musela nutně začít vyhlášením války a skončit mírovým jednáním. Ale ani tento pojem není nikde přesně vymezen a praxe kolísá sem a tam.

Věc by měla jakousi vnitřní spojitost a teorii války by při tom nevznikaly takové nesnáze, kdyby tato přislíbená pomoc 10 000, 20 000 nebo 30 000 mužů byla úplně ponechána k dispozici válčícímu státu, tak aby jí mohl používat podle potřeby; bylo by jí pak možno považovat za najaté vojsko. Jenže praxe je zcela jiná. Obvyčejně má pomocné vojsko vlastního vojévůdce, který je závislý jen na svém dvoru, jenž mu vytyčuje cíl, což se nejlépe srovnává s polovičatostí jeho záměrů.

Ale i tehdy, jsou-li dva státy skutečně ve válce proti třetímu, nepokládají jej vždycky stejnou měrou za nepřítele, kterého snad musí zničit, aby on nezničil je, nýbrž záležitost se často řeší obchodnický; každý vkládá podle stupně nebezpečí, jehož se odvažuje, a podle výhod, jež může očekávat, do podniku akcii 30 000 až 40 000 mužů a tváří se, jako by přitom nemohl víc ztratit.

Toto hledisko se uplatňuje nejen tehdy, přispěje-li jeden stát druhému v záležitosti, která je mu vcelku cizí; i tehdy, mají-li oba jeden velký společný zájem, nemůže se to obejít bez diplomatické zdrženlivosti a vyjednávací strany se obvyčejně uvolují jen k nepatrné pomoci podle smlouvy, aby mohly použít ostatních svých válečných sil podle zvláštních zřetelů, k nimž by snad politika mohla dospět.

Tento způsob chápání spojenecké války byl úplně běžný a až v nejnovější době musel ustoupit přirozenému způsobu chápání, kdy krajní nebezpečí vnutilo myslím přirozenou cestu, jako *proti* Bonapartovi, a kdy je k tomu přinutilo

bezmezne násilí, jako *pod* Bonapartem. Byla to polovičatost, anomálie, neboť válka a mír jsou v zásadě pojmy, které nelze stupňovat; ale niemně to nebyla jen pouhá diplomatická tradice, které by si rozum nemusel všimnat, nýbrž tkvěla hluboko v přirozené omezenosti a slabosti člověka.

Konečně i ve vlastní válce má politický podnět k válce mohutný vliv na její vedení.

Chceme-li od nepřítele jen nepatrnou obět, spokojíme se s tím, že válkou získáme jen nepatrný ekvivalent; a k tomu, jak se domníváme, dospějeme s nevelkým úsilím. Přibližně stejně uvažuje protivník. Shledá-li pak jeden nebo druhý, že se zmýlil ve svých výpočtech, že nemá ani slabou převahu nad nepřítelem, jak chtěl, nýbrž že je sám slabší, pak v dané chvíli chyběji obyčejně peníze a všechny ostatní prostředky, chybí i dostatečný mravní popud k větší energii; vypomáhá si tedy válčící, jak se dá, doufá, že mu budoucnost přinese příznivé události, i když na to vůbec nemá právo, a válka se zatím nemohoucně vleče jako neduživé tělo. Tak se stává, že vzájemné působení a překonávání, to, co je na válce násilně a nezadržitelně, vytráť se poklesem slabých pohnutek a obě strany se s jakousi jistotou pohybují ve velmi zúžených kruzích.

Připustíme-li už tento vliv politického účelu na válku, jak jej ostatně musíme připustit, pak zmizí všechny meze a musíme se smířit s tím, že se dostaneme i k takovým válkám, jež záleží v *pouhém ohrožování protivníka* a v jakési *podpoře vyjednávání*.

Je jasné, že teorie války, chce-li být a zůstat filosofickou úvahou, ocitá se tu v nesnázi. Všechno nutné, co tkví v pojmu války, jako by před ní přichalo a je v nebezpečí, že jí bude chybět jakákoli opora. Ale brzy se ukáže přirozené východisko. Čím více proniká do válečného aktu zmírňující princip anebo spíše čím více slabnou pohnutky jednání, tím víc se činnost mění v pasivitu, tím méně se děje, tím méně je zapotřebí vůdčích zásad. Celé válečné umění se mění v pouhou ostrážitost a ta bude především zaměřena k tomu, aby se kolísající rovnováha znenadání neporušila v náš neprospekch a aby se polovičatá válka neproměnila ve válku dokonalou.

B. VÁLKA JE NÁSTROJ POLITIKY

Při rozporu, v němž se ocitá povaha války s ostatními zájmy jednotlivce i společenského svazku, museli jsme přihlížet jednou k té, jindy k oné otázce, abychom neopomněli žádný z těchto protichůdných prvků; je to rozpor, který tkví přímo v člověku a který tedy filosofický rozum nedokáže vyřešit; a nyní hledíme me jednotu, ve kterou se tyto protichůdné prvky spojují v praktickém životě tím, že se částečně vzájemně neutralizují. Byli bychom tuto jednotu vytýčili hned na začátku, kdyby nebylo nutné jak se patří zřetelně zdůraznit právě ony rozpory

a zkoumat také odděleně různé prvky. Touto jednotou je pojem, že válka je jen část politických styků, že tedy rozhodně není něčím samostatným.

Lidé ovšem vědí, že válku vyvolávají jen politické styky vlád a národů; ale obvyčejně si tu věc představují tak, že válkou ony styky přestávají a že nastává docela jiný stav, který se řídí jen svými vlastními zákony.

Tvrdíme naopak, že válka není nic než pokračování politických styků, do nichž se přimísí jiné prostředky.⁸⁰ Pravíme, že se přimísí jiné prostředky, abychom tím zároveň tvrdili, že tyto politické styky nepřestávají samotnou válkou, že nejsou proměněny v něco úplně jiného, nýbrž že ve své podstatě nadále trvají, ať už jsou prostředky, kterých se použije, jakékoli, a že hlavní rysy, které určují a pouťají běh válečných událostí, jsou jen rysy těchto styků, jež pokračují po celou válku až k míru. A jak jinak bychom si to mohli představit? Cožpak přestanou spolu s diplomatickými notami také politické vztahy různých národů a vlád? Což není válka jen jiný způsob písmá a vyjadřování jejich myšlení? Má ovšem vlastní gramatiku, ale ne vlastní logiku.

Podle toho tedy nelze nikdy válku oddělovat od politických styků, a uvažuje-li tak někdo, trhá zřejmě všechny nitky vztahu a dochází k nesmyslnému a bezúčelnému závěru.

Tento způsob představ by byl nepostradatelný dokonce i tehdy, kdyby byla válka absolutní válkou, kdyby byla úplně tím nespoutaným živlem nepřátelství; nejsou snad všechny ty předměty, na kterých válka spočívá a jež určují její hlavní tendence: vlastní moc, moc protivníka, spojení na obou stranách, povaha národa a vlády na jedné i na druhé straně atd., jak jsme je vyjmenovali v první kapitole první knihy, nejsou snad politické povahy? Nesouvisí snad s veškerými politickými styky tak přesně, že je nám nemožné oddělit je od nich? – Ale tento způsob představ se stává dvojnásob nepostradatelný, uvážíme-li, že skutečná válka není tak důsledně snažení směřující ke krajnosti, jakým by měla být podle svého pojmu, že to je naopak cosi polovičatého, vnitřní rozpor; že jako taková se nemůže řídit vlastními zákony, nýbrž musí být pokládána za část jiného celku – a tímto celkem je politika.

Politika, používající války, vyhýbá se všem přísným důsledkům vyplývajícím z její povahy, málo se stará o konečné možnosti a drží se jen nejbližších pravděpodobností. Vnese-li to do celé záležitosti hodné nejistoty, stává-li se to tedy jakousi hrou, pak se politika každé vlády spoléhá, že při této hře dokáže překonat protivníka obratností a prozíravostí.

Tak tedy dělá politika z živlu války, který všechno přemáhá, pouhý nástroj; ze strašného bitevního meče, který se zvedá oběma rukama a vši silou, aby se jím udeřilo jednou a ne víckrát, dělá lehký poboční kord, z kterého se stává občas dokonce rapír a kterým střídavě provádí šermířské výpady, záľudy a odrazy.

Tak se řeší rozpory, do nichž válka zaplétá od přírody báživého člověka, pokud to ovšem uznáme za řešení.

Náleží-li válka politice, nabude její povahy. Dosahuje-li politika velkolepých rozměrů a síly, děje se to i s válkou, a to může stoupat až tam, kde válka dosahuje své absolutní formy.

Při tomto způsobu představ není tedy třeba ztráct ze zřetele válku v této formě; naopak musíme její obraz ustavičně vidět v pozadí.

Jedině s pomocí tohoto způsobu představ získá zase válka jednotu, jedině takto můžeme na všechny války pohlížet jako na jevy jednoho druhu a jen tento způsob poskytuje úsudku správný a přesný postoj a hledisko, z něhož mají být vytvářeny a posuzovány velké plány.

Politický život ovšem neproniká hluboko do detailů války, podle politických zřetelů se nerozestavují vedety ani se nevodí hlídky. Ale tím rozhodnější je vliv tohoto živlu při plánu celé války, polního tažení a často i bitvy.

Proto jsme ani nespěchali, abychom hned na začátku vytýčili toto hledisko. U jednotlivých předmětů bylo by nám málo prospělo, spíše by bylo rozptylovalo naši pozornost; u plánu války a polního tažení je nepostradatelné.

V životě vůbec není nic tak důležité, jako dobrat se přesně stanoviska, z kterého je nutno postihovat a posuzovat věci, a tohoto stanoviska se držet; neboť jen z jednoho stanoviska můžeme jednotně postihnout to množství jevů a jen jednotnost stanoviska nás může uchránit před rozporu.

I když tedy při válečných plánech není přípustné dvojití nebo několikeré stanovisko, z něhož by bylo možno pohlížet na věci, jednou očima vojáka, jednou očima administrátora, jednou očima politika atd., pak je tu otázka, zda je to nutně politika, které se musí podřídít všechno ostatní.

Předpokládá se, že politika v sobě spojuje a vyrovnává všechny zájmy vnitřní správy i zájmy lidskosti a co všechno by ještě mohlo uplatňovat filosofické myšlení; vždyť politika sama o sobě není nic, je to jen zmocněnec všech těchto zájmů vůči ostatním státům. Že může mít chybnou tendenci, že může sloužit především cizí zájmu, soukromému zájmu, ježitosti vládnoucích, to sem nepatří; neboť za jejího preceptora rozhodně nelze považovat válečné umění a na politiku zde můžeme pohlížet jen jako na představitele všech zájmů celé společnosti.

Zůstává tedy jen otázka, zda při válečných plánech má politické stanovisko ustoupit stanovisku ryze vojenskému (pokud by vůbec bylo možno o takovém stanovisku uvažovat), tj. má-li úplně zmizet nebo se mu podrobit, anebo zda má zůstat v čele a zda se mu musí podrobit stanovisko vojenské.

Politické hledisko by válkou úplně zmizelo snad jen tehdy, kdyby války byly vždycky jen boj z pouhého nepřátelství na život a na smrt; takové, jaké jsou dnes, nejsou nic víc než projevy politiky samé, jak jsme svrchu ukázali. Bylo by nesmyslné, aby se politické hledisko podrobvalo hledisku vojenskému, neboť politika zplodila válku; jen ona může třídit a posuzovat myšlenky, ale válka je jen nástroj, a ne obráceně. Zůstává tedy možné jen podřícení vojenského hlediska hledisku politickému.

Pomyslíme-li na ráz skutečné války, připomeneme-li si, co bylo řečeno v třetí kapitole této knihy, že každou válku je nutno chápat především podle pravděpodobnosti její povahy a jejích hlavních obrysů, jak vyplývají z politických vztahů a vztahů, a že často, ba dnes jistě můžeme tvrdit, že většinou je nutno na válku pohlížet jako na organický celek, od něhož nelze oddělit jednotlivé články, kde tedy každá jednotlivá činnost musí splývat s celkem a pramenit z ideje tohoto celku, pak je naprosto nepochybné a jasné, že nejvyšší stanovisko při řízení války, z něhož vycházejí hlavní směrnice, nemůže být jiné než politické.

Toto stanovisko plodí ucelené projekty, chápání a úsudek se stává snadnější, přirozenější, přesvědčení silnější, pohnutky uspokojivější a historie srozumitelnější.

Z tohoto stanoviska netkví už alespoň spor mezi politickými a válečnými zájmy v povaze věci a tam, kde k němu dochází, je nutno naň pohlížet jen jako na nedokonalost úsudku. Aby politika kladla válce požadavky, které nemůže splnit, odporovalo by předpokladu, že zná nástroj, kterého chce použít, přičili by se to tedy přirozeněmu, zcela nezbytnému předpokladu.⁸¹ Ale posuzuje-li správně průběh válečných událostí, je úplně její věc a může být jediné její věc, aby stanovila, jaké události a jaké jejich tendence jsou v souladu s cíli války.

Zkrátka válečné umění se na svém nejvyšším stanovisku stává politikou, ale ovšem politikou, která nepíše noty, ale svádí bitvy.

Podle tohoto názoru je nepřipustné a dokonce škodlivé mínění, že velká válečná událost nebo válečný plán mají být posuzovány výlučně vojensky; ba je zcela nesmyslné počínání radit se při válečných plánech s vojenskými činiteli, aby posoudili čistě vojensky, co mají vlády dělat; ale ještě nesmyslnější je, požadují-li teoretici ponechat vojevůdci, aby podle existujících válečných prostředků vypracoval rýze vojenský plán války nebo polního tažení.⁸² Všeobecná zkušenost také učí, že přes velkou rozmanitost a vyspělost dnešního vojenství přece jen hlavní rysy války určovaly vždycky vlády, tj. technicky řečeno jen politické, nikoli vojenské instance.

To je zcela přirozené. Žádný z hlavních projektů, kterých je zapotřebí pro válku, nelze vytvořit bez znalostí politických vztahů, a mluvíme-li o škodlivém vlivu politiky na vedení války, jak se často stává, říkáme vlastně něco docela jiného, než jsme chtěli. Výtku si nezasluhuje tento vliv, nýbrž sama politika. Je-li politika správná, tj. postihuje-li svůj cíl, může mít ve svém smyslu jen zdárný vliv na válku; a kde tento vliv vzdaluje od cíle, tam je nutno hledat příčinu jen v pochybené politice.

Politika může mít svými příkazy škodlivý vliv na válku jen tehdy, slibuje-li si od určitých válečných prostředků a opatření chybný účinek, neodpovídající jejich povaze. Tak jako někdo v řeči, kterou si úplně neosvojil, řekne někdy něco nesprávného, i když myšlenka byla správná, tak i politika často nařídí věci, které nejsou v souladu s jejím vlastním záměrem.

To se stalo nescetněkrát a dává to pocíťovat, že od vedení politických záležitostí se nemá oddělovat jistá znalost válečnictví.⁸³

Ale ještě než budeme pokračovat ve výkladu, musíme se ohradit proti chybnému výkladu, který je velmi nasnadě. Ani zdaleka se nedomníváme, že ministr války, zahrabaný v papírech, nebo učený inženýr nebo dokonce i voják zdatný v poli může být už proto nejlépeším státním ministrem, není-li jím vladař sám; anebo jinými slovy, rozhodně si nepřejeme, aby jeho hlavní vlastností byla tato znalost válečnictví; vynikající, znamenitá hlava, silný charakter, to jsou hlavní vlastnosti; znalost válečnictví se dá jistě doplnit tak či onak. Francii se v jejích válečných a politických záležitostech nikdy nevedlo hůře než za bratří Belle-Isle a vévody z Choiseulu, ačkoli všichni tři byli dobří vojáci.

Má-li válka zcela odpovídat úmyslům politiky a má-li být politika zcela v soulahu s prostředky k válce, pak není-li státník a voják spojen v jedné osobě, zbývá jen jeden dobrý prostředek, totiž učinit nejvyššího vojevůdce členem kabinetu, aby se tak podílel v nejdůležitějších chvílích na jeho jednání.⁸⁴ Ale to je zase možné jen tehdy, je-li kabinet, tj. vláda, v blízkosti válčiště, aby bylo možno záležitosti vyřizovat bez znatelné ztráty času.

Tak to učinil rakouský císař roku 1809 a spojenečtí vladaři v letech 1813, 1814 a 1815 – a toto zařízení se dokonale osvědčilo.

Krajně nebezpečný je vliv jiného vojenského činitele než nejvyššího vojevůdce v kabinetu; málokdy to povede k zdravému, náležitému jednání. Příklad Francie, kde Carnot v letech 1793, 1794 a 1795 řídil v Paříži válečné záležitosti, musí me naprosto odmítnout, protože k terorismu mohou sáhnout jen revoluční vlády.

Skončeme teď historickou úvahou.

Když v devadesátých letech minulého století nastal onen pozoruhodný převrat evropského válečného umění, který způsobil, že nejlepší vojska zjistila, jak část jejich umění ztrácí účinnost, a když bylo dosahováno válečných úspěchů, o jejich velikosti neměl do té doby nikdo ani ponětí, zdálo se ovšem, že všechny chybné výpočty padají na vrub válečného umění. Zřejmě byla tato vojska, omezená ze zvyku na užší okruh pojmů, zaskočena možnostmi, jež byly sice mimo tento okruh, ne však mimo povahu věci.

Ti pozorovatelé, kteří měli nejširší obzor, přisuzovali ten úkaz obecnému vlivu, jaký měla politika už celá staletí na válečné umění k jeho veliké nevyhodě a jenž způsobil, že válečné umění pokleslo na cosi polovičatého, často na pouhé šermování. Fakt byl správný, ale bylo nesprávné pohlížet naň jako na nějaký náhodně vzniklý vztah, kterému by bývalo možno zabránit.

Jiní si myslili, že mohou všechno vysvětlit momentálním vlivem individuální politiky Rakouska, Pruska Anglie atd.

Je však pravda, že to, čím se rozum cítil fakticky zaskočen, spadá do rámce vedení války a ne do samé politiky? To jest, abychom to řekli srozumitelněji: došlo k neštěstí vlivem politiky na válku nebo přímo chybnou politikou?

Ohiromné účinky francouzské revoluce v zahraničí je zřejmá třeba hledat ne tak v nových prostředcích a názorech jejího vedení války, jako spíše v úplné změně státnictví a administrativě, v povaze vlády, ve stavu národa atd. Že na to všechno ostatní vlády nazíraly nesprávně, že chtěly obvyklými prostředky vyvážit síly, které byly nové a měly převahu, to vše jsou chyby politiky.

A bylo by bývalo snad možné pochopit a napravit tyto chyby ze stanoviska čistě vojenského pojetí války? Vyloučeno. Neboť i kdyby tu snad bývala opravdu nějaká filosofická strategie, který by býval dovedl vyvodit všechny důsledky pouze z povahy nepřátelského živilu a tím předpovědět vzdálené možnosti, přece bylo absolutně nemožné takový požadavek uplatnit.

Jediné kdyby se byla politika povznesla k správnému hodnocení sil prociťnutých ve Francii, nově vzniklých vztahů v evropské politice, mohla předvídat důsledky toho pro hlavní rysy války a jediné tak mohla dospět k nutnému rozsahu prostředků a k volbě nejlepších cest.

Můžeme tedy říci: Dvacet vítězných let revoluce – toť hlavně následek chybné politiky vlády, které stály proti ní.

Tyto chyby se ovšem projevilily teprve za války, jejíž průběh úplně odporoval tomu, co očekávala politika. To se však nestalo proto, že se politika opomněla poradit s válečným uměním. Takové válečné umění, kterému mohl věřit politik, tj. válečné umění ze skutečného světa, náležící soudobé politice, její dobře známý nástroj, kterého do té doby používala, *toto* válečné umění, pravím, bylo ovšem rovněž v zajetí omylu politiky, a nemohlo jí tedy v ničem poučit. Pravda, i válka sama prodělala značné změny ve své podstatě i ve svých formách, které jí přiblížily její absolutní podobě; ale tyto změny nenastaly tím, že se snad francouzská vláda jaksi emancipovala, oprostila od poručnickování politiky, nýbrž vznikly ze změněné politiky, která vzešla z francouzské revoluce jak pro Francii, tak i pro celou Evropu. Tato politika vynakládala jiné prostředky, jiné síly, a tím uvolnila ve vedení války takovou energii, na jakou by jinak nebylo bývalo ani pomyšlení.

I skutečné změny válečného umění jsou tedy důsledkem změněné politiky a nejsou ani zdaleka důkazem pro možnost odluky mezi politikou a válkou, naopak velmi silně dokazují jejich vnitřní spojitost.

Tedy ještě jednou: Válka je nástroj politiky; musí mít nutně její povahu, musí nutně měřit její mírou; vedení války ve svých hlavních rysech je tedy sama politika, která vyměnila pero za meč, ale proto ještě nepřestala myslet podle svých vlastních zákonů.

OMEZENÝ CÍL ÚTOČNÁ VÁLKA

I tehdy, nemůže-li být cílem porážka protivníka, může být přece ještě cíl bezprostředně pozitivní, a tento pozitivní cíl může tedy záležet jen v dobytí části nepřátelských území.

Úžitek takového výboje spočívá v tom, že oslabujeme síly nepřátelského státu, tedy i jeho bojové síly, a rozmnožujeme své bojové síly; že tedy zčásti vedeme válku na útraty nepřítele. Dále že při sjednávání míru je možno držbu nepřátelských provincií považovat za čistý zisk, protože si je budto můžeme nechat, nebo je vyměnit za jiné výhody.

Tento názor na dobytí částí nepřátelského státu je velmi přirozený a nevoloval by námitky, kdyby často nevznikaly obavy ze stavu obrany, který musí následovat po útoku.

V kapitole o kulminačním bodu vítězství jsme dostatečně vložili, jakým způsobem oslabuje taková ofenzíva bojové síly a že po ní může následovat stav vyvolávající obavy z nebezpečných následků.

Toto oslabení naší bojové síly dobytím částí nepřátelského území má určité stupně a ty většinou závisí na zeměpisné poloze takového území. Čím více je doplňkem našich vlastních zemí, leží v jejich okruhu nebo k nim přiléhá, čím více leží ve směru hlavních sil, tím méně oslabí naši bojovou sílu. Sasko bylo v sedmileté válce přirozeným doplňkem pruského válčiště a jeho obsazením se bojová síla Bedřicha Velikého nejen neztenčila, nýbrž zesílila, protože Sasko je blíže Slezsku než Marce a Marku dokonce zároveň chrání.

Ani když Bedřich Veliký dobyl roku 1740 a 1741 Slezska, neoslabilo to jeho bojové síly, neboť Slezsko svým tvarem a polohou i průběhem svých hranic poskytovalo Rakušanům jen úzký výběžek, dokud neovládli Sasko, a tento úzký pás dotyku ležel beztak ještě ve směru, kterým musely být vedeny hlavní úderý obou stran.

Je-li naopak dobyté území obklopeno ostatními nepřátelskými provinciemi, leží-li excentricky a má nepříznivý terén, pak oslabení roste tak viditelně, že nejen usnadňuje nepříteli vítěznou bitvu, nýbrž mu ji dokonce ušetří.

Rakušané museli pokradně vyklidit Provenci bez bitvy, když se jí z Itálie pokoušeli zmocnit. Francouzi byli roku 1744 šťastni, že vyvázli z Čech, aniž tam